QOBILJON SHERMATOVNING “BUVAMNING OSHQOZONIDAGI MAMLAKAT” QISSASIDA ICHKI OLAM VA AXLOQIY TARBIYA TALQINI

Shodiya Azizovna G‘aniyeva
Farg‘ona davlat universiteti professori, filologiya fanlari doktori
Tel.: +998902901121 E-mail: ganiyevaphd@gmail.com
To‘xtamatova Dilorom Ma’rufjon qizi
Farg‘ona davlat universiteti, Pedagogika-psixologiya va san’atshunoslik fakulteti talabasi

DOI: https://doi.org/10.5281/zenodo.24417389

Annotatsiya. Ushbu tezisda Qobiljon Shermatovning “Buvamning oshqozonidagi mamlakat” qissasi tahlil qilinadi. Asardagi ichki mamlakat tasviri, Bahodir va Baxtiyor sarguzashtlari hamda yaxshilik va yomonlik qarama-qarshiligining tarbiyaviy ahamiyatiga e’tibor qaratiladi. Shuningdek, qissani darsda o‘quvchilar bilan muhokama qilish bo‘yicha takliflar beriladi.

Kalit so‘zlar: bolalar adabiyoti, qissa, bola obrazi, fantastik makon, ichki olam, axloqiy tarbiya, kitobxonlik, tarbiyaviy tahlil.

Аннотация. В тезисе анализируется повесть Кобилжона Шерматова «Страна в животе моего дедушки». Рассматриваются образ внутренней страны, приключения Баходира и Бахтиёра, а также воспитательное значение противопоставления добра и зла. Кроме того, предлагаются способы обсуждения повести с учащимися на уроке.

Ключевые слова: детская литература, повесть, образ ребёнка, фантастическое пространство, внутренний мир, нравственное воспитание, чтение, воспитательный анализ.

Abstract. This thesis analyzes Qobiljon Shermatov’s novella “The Country in My Grandfather’s Stomach.” It focuses on the inner country, the adventures of Bahodir and Baxtiyor, and the educational meaning of the contrast between good and evil. It also offers suggestions for discussing the novella with pupils in class.

Keywords: children’s literature, novella, child character, fantastic setting, inner world, moral education, reading, educational analysis.

Kirish

Bolalar uchun yozilgan badiiy asar qiziqarli voqealarni hikoya qilish bilan birga, o‘quvchining fikrlashi va hayotga munosabatiga ham ta’sir qiladi. Qobiljon Shermatovning “Buvamning oshqozonidagi mamlakat” qissasi shu jihatdan e’tiborga loyiq. Asar 2021-yilda “Akademnashr”da chop etilgan, 192 sahifadan iborat. Qissa Bahodir va Baxtiyor ismli bolalar sarguzashtlariga bag‘ishlangan, yosh kitobxonlar va ularning ota-onalariga mo‘ljallangan [1].

Ushbu tezisda qissadagi fantastik voqealar va qahramonlar orqali berilgan tarbiyaviy fikrlar ko‘rib chiqiladi. Asosiy e’tibor ichki mamlakat tasviriga, qahramonlarning xulqiga va bu asardan darsda qanday foydalanish mumkinligiga qaratildi.

Asosiy qism

Qissa nomi o‘quvchida darhol qiziqish uyg‘otadi: insonning oshqozonida mamlakat bo‘lishi mumkinmi? Shu noodatiy tasavvur asardagi sarguzashtlarga yo‘l ochadi. Qissada Oshqozon va Yurak shaharlari, ularning aholisi hamda ichki dunyoda kechadigan o‘zgarishlar tasvirlanadi. Bunday fantastik makon halollik, mehribonlik va yolg‘on kabi mavhum tushunchalarni ko‘z oldiga keltirishga yordam beradi.

Ichki mamlakatni qahramonlarning xulq-atvori bilan bog‘lab tahlil qilish muhim. Mehribonlik, rostgo‘ylik va halollik bu mamlakatda tinchlik va tartibni saqlashga yordam beradi. Xasislik, qo‘pollik va yolg‘on esa munosabatlarni buzadi. Shu orqali o‘quvchi kundalik xatti-harakati faqat o‘ziga emas, boshqalarga ham ta’sir qilishini tushunadi.

Mahmud kosib va Sharof hisobchi obrazlari qissada turlicha xulq egalari sifatida ko‘rsatadi. Mahmud kosib halol mehnat va poklik bilan bog‘lansa, Sharof hisobchi boylikka ruju qo‘yish,

xasislik va adolatsizlik bilan ajralib turadi. Ularning farqini ko‘rib, o‘quvchi qahramonlarning xatti-harakatini va bu ishlar qanday oqibatga olib kelishini taqqoslay oladi. Bu o‘rinda tayyor hukm chiqarishdan ko‘ra, qahramonlarning qarorini matndagi voqealarga tayanib baholash foydaliroq.

Asardagi asosiy fikrlardan biri shuki, inson o‘z xatosini anglab, yaxshi tomonga o‘zgarishi mumkin. Shu sababli qahramonlarni faqat “yaxshi” yoki “yomon” deb ajratib qo‘ymaslik kerak. Ularning qanday qaror qabul qilgani, bu qaror nimaga olib kelgani haqida gaplashish o‘quvchini mas’uliyatli fikrlashga o‘rgatadi. Shuningdek, xatti-harakatni tanqid qilish bilan insonning o‘zini kamsitish bir xil emasligini tushuntirish mumkin.

Bahodir va Baxtiyorning sarguzashtlari yosh kitobxonlarga yaqin, chunki qahramonlar ularning tengdoshlari. Nashriyot tavsifida ular sho‘x va orzulari ko‘p bolalar sifatida tanishtiriladi [1]. O‘quvchi ularning boshidan kechirganlarini kuzatar ekan, “Men shu vaziyatda nima qilardim?” deb o‘ylashi mumkin. Qayumov va Isaqovaning maqolasida ham qissadagi bola obrazi hamda bolalik ruhiyati ko‘rib chiqilgan [2]. Demak, asarni tahlil qilganda faqat tarbiyaviy xulosaga emas, bola qahramonlarning his-tuyg‘ulari va muallif qo‘llagan badiiy usullarga ham e’tibor berish kerak.

Fantastik-sarguzasht voqealar o‘quvchining qiziqishini oshiradi. Lekin darsda asarning xulosasini o‘qituvchi tayyor holda aytib bermasdan, o‘quvchilarning o‘zlari fikr yuritishiga imkon bergani ma’qul. Ular voqealarni qayta hikoya qilishi, qahramonlarning qarorini baholashi va muallif o‘z fikrini qanday tasvirlar orqali yetkazganini topishi mumkin. Muallif suhbatida bolalar adabiyotida bolalik dunyosini tushunish muhimligi ta’kidlangan [3]. Shu bois o‘quvchilarning savollariga vaqt ajratish va murakkab fikrlarni sodda tilda tushuntirish lozim.

Qissani darsda uch bosqichda o‘rganish mumkin. O‘qishdan oldin sarlavhaga qarab taxminlar aytiladi: “Oshqozondagi mamlakat” qanday joy bo‘lishi mumkin? O‘qish davomida qahramonlarning xatti-harakati va uning oqibatlarini qayd etib borish foydali. Asar tugagach, o‘quvchilar o‘z xulosalarini matndan misol keltirib tushuntirishi mumkin. Bu usul ularni voqeani diqqat bilan o‘qishga va fikrini dalillashga undaydi.

Muhokamada quyidagi savollardan foydalanish mumkin: ichki mamlakat qahramonlarning qaysi sifatlarini ko‘rsatadi? Mahmud kosib va Sharof hisobchining qarorlari nimasi bilan farq qiladi? Qaysi voqea kulgi yoki hayrat uyg‘otdi, muallif bu usuldan qanday maqsadda foydalangan? Qahramon xatosini tuzatishi uchun nima qilishi kerak? Bunday savollar o‘quvchilarning matn bilan ishlash, sabab-oqibatni tushunish va o‘z fikrini og‘zaki bayon qilish ko‘nikmalarini rivojlantiradi.

Darsda kichik guruhlar bilan ishlash ham mumkin. Bir guruh “ichki mamlakat” xaritasini chizib, qissada tilga olingan shaharlar va ularning vazifasini ko‘rsatadi. Ikkinchi guruh Mahmud kosib va Sharof hisobchi qahramonlarining xatti-harakatlarini taqqoslaydi. Uchinchi guruh esa asardagi bir epizod asosida qisqa sahna ko‘rinishi tayyorlaydi. Ish yakunida har bir guruh o‘z tanlovini matndagi voqealar bilan izohlaydi. Bunday topshiriqlar o‘quvchilarga asarni bir necha tomondan ko‘rish va bir-birining fikrini tinglash imkonini beradi.

Topshiriqni baholashda faqat to‘g‘ri javobni emas, o‘quvchining matnga tayanganini, fikrini tushunarli bayon qilganini va guruh ishida qatnashganini ham hisobga olish kerak. Shunda badiiy asar bilan ishlash o‘qish va tahlil qilish ko‘nikmalarini birgalikda rivojlantiradi.

Yolg‘on gapirish yoki ko‘chirmachilik oqibatida qahramonlarning ko‘r yoki soqov bo‘lib qolishi kabi fantastik epizodlar halollik mavzusini keskin ko‘rsatadi. Bunday tasvirlarni muhokama qilganda, sog‘lig‘i yoki nogironligi bo‘lgan insonlarni yomon xulq bilan bog‘lamaslik muhim. O‘qituvchi bu voqealar badiiy, fantastik tasvir ekanini tushuntirib, ularni asarning axloqiy g‘oyasidan ajratib ko‘rsatishi mumkin. Shunda o‘quvchilar halollik haqida o‘ylash bilan birga, boshqalarga hamdard bo‘lishni ham o‘rganadilar.

Xulosa

Tahlildan shuni xulosa qilish mumkinki, “Buvamning oshqozonidagi mamlakat” qissasida ichki mamlakat insonning xulqi va axloqiy tanlovlarini aks ettiruvchi fantastik makon sifatida berilgan. Bahodir va Baxtiyorning sarguzashtlari, shuningdek, Mahmud kosib va Sharof hisobchi

obrazlari orqali halollik, mehribonlik va mas’uliyat mavzulari yoritiladi. Qissani darsda o‘rganish o‘quvchilarga qahramonlar xatti-harakatini baholash, matndan dalil topish, o‘z fikrini tushuntirish imkonini beradi. Buning uchun asarni yoshga mos savollar va suhbat asosida muhokama qilish, fantastik tasvirlarni haqiqiy hayot bilan aralashtirmaslik kerak.

Foydalanilgan adabiyotlar

[1] Shermatov, Qobiljon. Buvamning oshqozonidagi mamlakat. Toshkent: Akademnashr, 2021. 192 b. ISBN 978-9943-6500-5-3.

[2] Kayumov, Abduvakhob A.; Isakova, Jumagul B. “Description of a Child’s Image in Uzbek Literature.” Oriental Journal of Social Sciences, 2(02), 2022, 115–122. DOI: https://doi.org/10.37547/supsci-ojss-02-02-12.

[3] “Qobiljon Shermatov: “25 yoshimda asarim maktab darsligiga kiritildi’.” Akademnashr, 31.01.2024. https://akademnashr.uz/qobiljon-shermatov-suhbat.

[4] G‘aniyeva Sh. Bolalar adabiyoti. – Farg‘ona: Classic, 2024

[5] Qosimova K va bosh. Ona tili o'qitish metodikas. T., Noshir, 2009.